

**Kulturhistorisk inventering
i Sunne kn 1979
Gräsmarks sn**

Rapport från Värmlands museum

KULTURHISTORISK INVENTERING I SUNNE kn 1979

G R Ä S M A R K

=====

Rapport från VÄRMLANDS MUSEUM

FÖRORD

Värmlands museum har under juli och augusti 1979 på uppdrag av Sunne kommun utfört en kulturhistorisk bebyggelseinventering i kommunen. Inventeringen omfattar den befintliga bebyggelsen och fornlämningarna inom Gräsmark socken.

Samtliga fastigheter i inventeringsområdet har besiktigats och de kulturhistoriskt värdefulla har därvid registrerats. Följande rapport innehåller presentation av särskilt beaktansvärda byggnader, genomgång av fornlämningsbeståndet samt, med utgångspunkt från detta, förslag till avgränsning av skyddsvärda miljöer och landskapsavsnitt, värda speciell hänsyn i den fysiska planeringen.

Fältarbetet 1979 har utförts av arkitektstuderande Ingela Gustén och FK Barbro Mellander. Renskrivning av inventeringsblanketterna och fotoinventering har utförts av Eva-Lena Malm. Arbetet har stått under ledning av antikvarie Håkan Eles. För den arkeologiska genomgången har amanuens Göran Wettergren svarat. Bearbetning och presentation av materialet har gjorts av Barbro Mellander i samarbete med Göran Wettergren och Håkan Eles.

Det är angeläget att kommunala och enskilda följer upp inventeringen och verkar för att de kulturhistoriskt värdefulla miljöer och byggnader, som finns redovisade i utredningen, bevaras och skyddas.

Karlstad i mars 1981

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	sid.
1 Inledning	1
2 Motivering	1
3 Redovisning	2
4 Lagtexter	2
5 Byggnadsnämnd	4
6 Principer för urvalet av inventeringsobjekt	4
7 PM i byggnadsvård	6
8 Skyddsvärda miljöer och landskapsavsnitt	12
A. Västanå - Dalen	13
B. V. Näs - S. Västerrottna	14
C. Kalvhöjden, Ö. och V. Söderlidstorp	15
D. S. Ängen	16
E. Gruvområde vid Mången	17
F. Uddheden	18
G. Vålön - Kymstad	19
9 Fornlämningar i Sunne kn	20
10 Förteckning över fornlämningar i Gräsmark sn	22
11 Förteckning över särskilt beaktansvärda byggnader i Gräsmark sn	26

INLEDNING

Byggnadsinventeringen har varit selektiv, dvs målet har varit att i det totala byggnadsbeståndet utpeka kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer. Dessa är framförallt sådana som ännu idag har sin tidstypiska karaktär bevarad. Arbetet har utförts enligt i detta sammanhang gängse inventeringsmetodik, vilken finns beskriven i "Byggnadsinventering, förslag till riktlinjer. Riksantikvarieämbetet, Småskrifter och särtryck nr 17, Stockholm 1971".

Resultatet föreligger i ca 250 inventeringsblanketter, var och en redovisande en fastighet, och ca 1900 svartvita fotografier.

Ekonomiska kartan (1:10 000) har använts vid fältarbetet. Inventerade fastigheter, fornlämningar, och utvärderade miljöer har sedan redovisats på kartor i skala 1:10 000 och 1:100 000.

Denna inventeringsrapport är avsedd som ett underlag för byggnadsnämndens och kulturnämndens arbete och kommunens detaljplanering inom ramen för den översiktliga fysiska planeringen. Den avser emellertid också att vara till vägledning för allmänheten.

Det fullständiga inventeringsmaterialet finns tillgängligt för allmänheten i ett exemplar hos byggnadsnämnden i Sunne och ett hos Värmlands museum, Karlstad.

En inventering av detta slag är aldrig slutgiltigt. Framtida värderingar kommer med all sannolikhet att medföra en annorlunda och vidare syn på gamla byggnader. Av vikt är att framhålla att de fastigheter som presenteras i denna rapport inte är de enda med kulturhistoriskt värde. Vad som här presenteras är en sammanställning av de angelägnaste skyddsobjekten.

MOTIVERING

Kulturlandskapet är ett resultat av människors verksamhet under lång tid. I äldre tid var exploateringen av landskapet måttlig, medan dagens tekniska möjligheter medför en långt gående omvandling. Mycket av den gamla miljön måste förändras, men genom den medvetna planering som nu påbörjats kan man åstadkomma att huvuddragen i den tidigare utvecklingen även fortsättningsvis skall kunna urskiljas. Om man vid planering och nybyggelse tar nödig hänsyn till de viktigaste minnesmärkena, miljöerna och landskaps-

partierna respektive inte helt tillåter dem att försvinna i avfolkningsbygderna bidrar detta till upprätthålla bygdens historiska kontinuitet. Kulturarvet utgör en värdefull källa till ökad förståelse för och större samhörighet med bygden.

Vid den kulturhistoriska inventeringen har vi utgått ifrån att man i första hand bör försöka bevara det som är eller varit normalt för bygden och inte det unika. På lång sikt framstår det en gång ordinära som det ur kulturhistoriskt synpunkt värdefulla. Bygdens gamla vägnät liksom de gamla by- och gårdsnamnen bidrar också till att bevara kontinuiteten, varför det är angeläget att de bibehålles.

Med den snabba utveckling vi befinner oss i blir det alltmer uppenbart att vi måste försöka skydda ett större antal objekt (hus och miljöer) än man tidigare räknat med. Där inte aktiva åtgärder vidtas försvinner den äldre bebyggelsen. Bevaringsplaner måste upprättas före planering av nybebyggelse.

I de fall där äldre bebyggelse måste försvinna är det viktigt att den noggrant dokumenteras innan rivning igångsättes.

REDOVISNING

Som tidigare påpekats har byggnadsinventeringen varit av urvalstyp, dvs inventerarna har enbart tagit med de fastigheter, på vilka funnits byggnader som ansetts uppfylla vissa urvalskriterier (se sid. 4). Varje i inventering medtagen fastighet har således en eller flera byggnader, som ur kulturhistorisk synpunkt är beaktansvärda. Föreliggande redovisning innehåller ett urval ur detta urval, en förteckning över särskilt beaktansvärda byggnader, vilkas kulturhistoriska värde kan anses vara så stort att deras bevarande med bibehållen karaktär är av väsentligt allmänt intresse. Dessutom redovisas här även värdefulla miljöer och landskapsavsnitt samt fornlämningar. Samtliga dessa kategorier redovisas på karta och med kortfattad textbeskrivning.

LAGTEXTER

Fornlämningar har ett generellt lagskydd. Fornminneslagen från 1942 stadgar: "Ej må någon utan tillstånd enligt denna lag utgräva, rubba, överhölja eller eljest genom plantering eller bebyggelse eller på annat sätt förändra eller skada eller borttaga fast fornlämning". (FML 1 §)

Till begreppet fast fornlämning räknas enligt lagen ej enbart gravanläggningar och liknande från förhistorisk tid. Som exempel på andra företeelser, som uttryckligen omfattas av FML kan nämnas: offerkällor, kultplatser, tingsplatser;

minnesstenar över person eller tilldragelse; lämningar av övergivna bostäder/ boplatser, arbetsplatser och bildningar som uppkommit vid bruket av sådana (gruvdrift, järnframställning etc.); övergivna borgar, slott, kyrkor, kapell, kloster, kyrkogårdar, skansar, vallar, vallgravar etc. eller lämningar därav; "lämningar av vårdkasar ävensom märkliga färdvägar, vägmärken, broar och likartade anläggningar från forna tider; samt fasta naturföremål till vilka åldriga bruk, sägner eller märkliga historiska minnen äro knutna".

Lagen sätter ingen klar åldersgräns för när den anses träda i kraft, det sägs enbart att det skall gälla anläggningar från "forna tider" eller som är "förom övergivna". I praktiken har man använt sig av hundra år som åldersgräns.

Om fast fornlämning hindrar exploatering av mark kan länsstyrelsen efter ansökan ge tillstånd till undersökning och borttagning av fornlämningen. Kostnaderna härför åvilar exploitören. Länsstyrelsen kan vägra sådant tillstånd.

Något generellt lagskydd för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse på samma sätt som för fornlämningar finns ej. Den enda lagtext som är avsedd att skydda byggnader är byggnadsminneslagen av år 1960. Den kan dock endast användas på specificerade byggnader av mycket högt kulturhistoriskt värde: "Byggnad som bevarar egenarten hos gången tids byggnadsskick eller minnet av historiskt betydelsefull händelse och som med hänsyn därtill är att anse som synnerligen märkelig, må av länsstyrelsen förklaras för byggnadsminne". (BML 1 §). Idag finns i Värmlands län ca femtio byggnader skyddade enligt denna lag, därav i Sunne kommun endast en, Mårbacka herrgård i Ö. Äntervik sn.

BML är tillämpbar endast på själva byggnaden eller grupp av byggnader. Ett skyddsområde kan avsättas runt byggnaden/byggnaderna men lagen är ej primärt användbar för skydd av miljöer. Däremot finns vissa paragrafer i byggnadslagen och i byggnadsstadgan, vilka kan användas för miljöskydd. BL 86 § stadgar att i område med historiskt eller konstnärligt värdefull bebyggelse nybyggnad icke må företagas utan länsstyrelsens tillstånd. BS 9 § säger bl.a.: "---Områden med särskild naturskönhet eller säregna naturförhållanden, bebyggelse med särskilt värde ur historisk eller kulturhistorisk synpunkt eller ur skönhetssynpunkt --- skola såvitt möjligt bevaras. ---" Väsentligast i detta sammanhang är dock BS 38 §: "En byggnads yttre skall ges sådan utformning och färg, som stads- eller landskapsbilden fordrar och som är lämplig både för byggnaden som sådan och för en god helhetsverkan. Inom ett bebyggelseområde som utgör en värdefull miljö skall dessutom särskild hänsyn tas till områdets egenart. En byggnad som är av större värde från historisk, kulturhistorisk eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas vare sig genom arbeten på själva byggnaden eller genom bebyggelse i grannskapet.---"

Naturvårdslagen har i sina bestämmelser rörande naturreservat och naturvårdsområden vissa stadganden rörande bebyggelse men behandlar i första hand givetvis skydd för landskapsbilden.

BYGGNADSNÄMND

I byggnadsstadgan föreskrivs: "I varje kommun skall finnas en byggnadsnämnd, som har att öva inseeende över hur kommunens område bebygges. Särskilt åligger det nämnden att med uppmärksamhet följa den allmänna utvecklingen inom kommunen och dess omgivning, ombesörja utredningar rörande planläggning, fastighetsbildning och byggnadsväsen samt i dessa ämnen upprätta de förslag och göra de framställningar som finns påkallade; att samarbeta med övriga myndigheter, vilkas verksamhet berör nämndens arbetsområden eller vilkas bedömanden äro av betydelse för nämndens verksamhet; att lämna allmänheten råd och upplysningar i planlägnings-, fastighetsbildnings- och byggnadsfrågor; samt att övervaka efterlevnaden av byggnadslagen, denna stadga och övriga föreskrifter angående byggandet. ---" (BS 1 kap. 1 §)

Den företagna inventeringen och den sammanfattande utvärdering som här presenteras avser att fungera som ett arbetsunderlag för byggnadsnämnden, både när det gäller att "ombesörja utredningar", dvs i planarbetet, och när det gäller att "lämna allmänheten råd och upplysningar" och att "övervaka efterlevnaden" av lagbestämmelserna, dvs i hanteringen av byggnadslovsärenden.

Vid byggnadsärenden som rör fastigheter med särskilt beaktansvärda byggnader eller som ligger inom de utpekade områdena med skyddsvärd miljö bör länsmuseumets yttrande inhämtas.

PRINCIPER FÖR URVALET AV INVENTERINGSOBJEKT

Det är svårt att ge några generella regler för urvalsförfarandet, men de punkter som här nedan anges får ses som riktlinjer och varje fastighet har bedömts med hjälp av en kombination av dessa punkter.

1 Det tidstypiska utseendet

Varje stilepok har sina karaktäristiska drag. Detta kan visa sig i bl.a. huskroppens form och i enskilda detaljer som fönster-, dörr- och fasadtyper. Äldre byggnader, som fortfarande i alla detaljer har kvar sitt ursprungliga utseende,

är ytterst sällsynta. Ju mer tidstypisk en byggnad är desto värdefullare får den anses vara från kulturhistorisk synpunkt.

2 Aldern

Som framgått av punkt 1 har det tidstypiska större betydelse än åldern i sig. Detta innebär dock ej att åldern skulle vara betydelselös. Ju längre tillbaka i tiden man går, desto sällsyntare blir de bevarade husen från resp. period. Med ökande sällsynthet ökar också angelägenheten av ett bevarande. Ett gammalt hus med bibehållen ursprunglighet har i princip större kulturhistoriskt värde än ett yngre. Motsatsen kan vara fallet om det äldre huset, efter vanligheten, är starkt förändrat av senare om- och tillbyggnader. Å andra sidan kan dessa ofta ha ett kulturhistoriskt värde genom att berätta om husets växlande öden och användningssätt. Man måste därför avgöra från fall till fall.

3 Karaktäristiskt resp. unikt.

För dagens kulturminnesvård framstår det som en av de viktigaste uppgifterna att för framtiden bevara bra exempel på de vanliga, representativa, karaktäristiska byggnaderna från olika tidsepoker och samhällsskikt. Alltför ofta står man inför situationen att nu endast någon enstaka, slumpvis bevarad byggnad finns kvar av en kategori som tidigare varit vanlig i området. Ett av syftena med en byggnadsinventering är att man skall kunna göra ett urval innan en "bristsituation" uppstår.

Om det å ena sidan är väsentligt att bevara prov på det vanliga har givetvis å andra sidan det unika ett värde i sig. Det kan röra sig om en arkitekturtradition byggnad eller en bostad för en känd person. Mårbacka är ett bra exempel på en kombination härav. Det kan röra sig om ett tillfälligt nedslag i bygden av en byggnadsstil eller byggnadstyp, som annars ej är representerad. Självfallet räcker det då inte med att vara annorlunda, huset måste även ha kvaliteter i sig.

4 Miljön

Medan kulturminnesvården tidigare i stor utsträckning koncentrerade sitt intresse på det avgränsade objektet, det enskilda huset, har man på senare tid allt mer börjat inse värdet av att bevara hela miljöer. Den gamla bondgården är mera intressant med sina hus bevarade. Detta innebär inte att de enstaka husen i sig behöver vara särskilt intressanta, de kan ändå tillsammans bilda en bevaransvärd

helhet. Ännu mindre behöver det innebära att de alla måste vara från samma tid. Tvärtom kan det ofta vara extra berikande att inslag från olika tider berättar om hur gården brukats genom generationer. Följaktligen strider det ej heller nödvändigtvis mot kulturminnesvårdens intressen att nya byggnader uppförs inom skyddsvärda miljöer eller i anslutning till beaktansvärda byggnader. Med nödig anpassning bör de nya anslagen kunna bli positiva tillskott till den existerande miljön och för framtiden berätta sin bit av bygdens historia. Allt hänger på den goda viljan och framför allt på att man redan i förväg är medveten om vad som finns att skydda.

Miljö består inte enbart av bebyggelse. Gårdstun eller trädgård, träd och annan vegetation, vägar, stängsel, fält, installationer av olika slag: detta och mycket mera bildar vad vi kallar kulturlandskapet, något för oss att vara medvetna om och i vissa fall att slå vakt om.

Både när det gäller de enstaka husen ("särskilt beaktansvärda byggnader") och större områden ("skyddsvärda miljöer") vill denna inventering med sin sammanfattning peka ut de mest angelägna objekten.

PM I BYGGNADSVÅRD

En stor del av en byggnads kulturhistoriska värde ligger i att dess tidstypiska karaktär bevaras. I första hand tänker man då på dess yttre. Självfallet är det dock även angeläget att så långt det går bevara vad som finns kvar av ursprunglighet i interiörerna. Det gäller inte enbart att behålla planlösningen. Detaljerna är viktiga för helhetsintrycket: lister, paneler, spegeldörrar, fönster, spiskomplex, för att nu inte tala om kakelugnar, vilka bör stå kvar även om de inte kan användas. Om inte annat representerar de nu alltför stora ekonomiska värden för att rivas ut.

Även för det yttre spelar detaljerna en avgörande roll. Många i övrigt lyckade upprustningar skäms av onödiga detaljmissar. Så är det exempelvis vanligt att en profilerad skorsten vid nymurning ersätts med en okänslig "tegellåda" på taket. Principen måste vara att enbart byta ut det som verkligen måste bytas ut och att i så fall ersätta det med nytt i samma material och utförande som det gamla.

Ju mer man själv kan anpassa sig till det gamla husets förutsättningar, desto mer av husets ursprunglighet kan bevaras. Sträva inte efter att rikta upp och sala på att få plana ytor och räta vinklar. En viss skevhet hör till det gamla husets karaktär. Koncentrera moderna installationer till en avgränsad del av huset.

Gör nödvändiga nya installationer utanpåliggande. Överväg möjligheten av att bygga ett nytt miljöanpassat hus och låta det gamla stå kvar orört hellre än att renovera ihjäl ett välbevarat gammalt hus. Förmånligare lånevillkor vid nybygge kan göra detta tillvägagångssätt ekonomiskt fördelaktigt. Om statliga bostadslån, tala med kommunens förmedlingsorgan. Glöm inte möjligheten att få förhöjt låneunderlag för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Skaffa böcker om upprustning av gamla hus. Kontakta läns museet.

Och kom ihåg att alla hus, som har sin ursprungliga karaktär bevarad, har eller kommer att få kulturhistoriskt värde. Det gäller functionalismens byggnader likaväl som det förindustriella samhällets, det gäller den anspråkslösa torpstugan likaväl som herrgården. Det gäller naturligtvis också dagens nybyggnader. Mycket förenklat kan man sammanfatta resonemanget så här: Låt husen få fortsätta att se ut som de gör!

Följande sammanställning upptar en del av de byggnadsdetaljer som är viktiga för byggnadens kulturhistoriska värde. De bör således bevaras så långt det är möjligt och när de måste bytas bör de ersättas med nya av samma material och utseende som de gamla.

EXTERIÖR

Fasaden

Ändra inte fasadens karaktär. Behåll både material och färg. Ändring av fasadbeklädnaden minskar alltid husets kulturhistoriska värde.

Att sätta plast, plåt, spiktegél etc. på ett trähus är en styggelse. Träpanel av olika slag är utmärkande för svenskt byggnadsskick under de senaste århundradena. Panelen är en del av husets arkitektur och bör därför bibehållas. Skadade delar av panelen kan bytas ut mot nya av samma utseende. Måste man byta hela panelen är det viktigt att den nya ser ut som den gamla.

Har man ett falurött hus med lockläkt- eller lockpanel bör man sätta på en ny panel av samma utseende och måla med riktig falu rödfärg, den billigaste och bästa färg vi har. Tänk på att lockpanel har en grövre, rustikare karaktär än lockläktpanel. Variera gärna underbrädernas bredd, det gjorde man förr och det ger mera liv åt väggen.

Har man istället ett hus som är klätt med hyvlad panel i ljus oljefärg bör den nya panelen efterlikna denna. En övergång till exempelvis lockpanel, som kanske

rentav målas med brun lasyr, ger ett hus som helt har förlorat sin identitet.

Tilläggsisolering av fasaderna har ofta inneburit sådana olyckliga förändringar. Även om man med omsorg går in för att bibehålla fasadens ursprungliga karaktär innebär den sedvanliga väggförtjockningen vid tilläggsisolering att husets proportioner förändras. Mätningar på ett stort antal tilläggsisolerade hus har visat att de värmevinster man teoretiskt sett borde göra är obetydliga i de flesta fall, ibland helt obefintliga. För husets värmeekonomi är fasadens täthet viktigare än dess teoretiska k-värde. Om man vill förbättra värmeekonomin bör man i första hand täta fasaden, trimma in värmeanläggningen och tilläggsisolera trossbottnar och vindsbjälklag. Utvändig isolering av fasaden ger minst men kostar mest och ger ett förvanskat utseende.

Färgen

I de flesta fall bör man behålla husets färgsättning. Också detaljer som knutar, foder etc. i avvikande färg bör målas om i den färg de tidigare haft. Särskilt viktigt är bibehållandet av rödfärgen. Från 1800-talets mitt på landsbygden och ännu tidigare i städerna var rödfärgen den dominerande och ännu utgör rödfärgen ett viktigt inslag i vår miljö. Vi bör se till att denna billiga och ändamålsenliga färg även i fortsättningen får sätta sin prägel på det svenska kulturlandskapet. Med rödfärg menas här den äkta falu rödfärgen, en slamfärg av helt annan karaktär än de täckande färgerna.

Snickerier

Dörr- och fönsterfoder, vindskivor och andra snickerier är en del av husets arkitektur och måste bibehållas om inte husets utseende skall förändras. Skadade delar byts mot nya med samma utseende. Ännu mer än i fråga om panelen gäller här att alla delar som är i användbart skick skall bibehållas.

Ytterdörren

Den gamla ytterdörren bör bevaras. Har den tjänat ut bör man låta göra en ny kopia av den gamla. Sätt inte en modern dörr på ett gammalt hus.

Fönster

Fönstrens form och placering är ytterst viktigt för byggnadens utseende. Det borde vara självklart att nya fönster skall se ut som de gamla. Men byt inte i onödan. En gammal fönsterbåge av kärnfuru är ofta bättre än vad den nya av frodvuxet trä kommer att vara om några år. Måste man byta, försök då att flytta över de gamla

glasen. Det blåsta fönsterglas, med sina blåsor och ojämnheter, bidrar starkt till känslan av "gammalt hus". Har man inte tänkt på det förut gör man det när man kommer in i ett gammalt hus med våra dagars perfekta, "döda" fönsterglas. Även i exteriören är skillnaden påtaglig. Även maskinglas från så sent som 1950-60-tal har välgörande ojämnheter, det kan således finnas anledning att flytta över relativt nya rutor till de nya bågarna. Och tänk på att systemet med innanfönster ur isoleringssynpunkt är minst lika effektivt som moderna s.k. isolerrutor.

Yttertak

Taket är den viktigaste delen för husets fortbestånd. Samtidigt har det mycket stor betydelse för byggnadens karaktär. Men man måste hålla i minnet att ett gammalt hus vanligen bytt takbeklädnad flera gånger: ett ursprungligt vedtak kan ha bytts mot späntade takstickor för att nu vara ersatt med tegel eller plåt.

Det finns dock takmaterial som vi uppfattar som traditionella, även om de inte alltid är ursprungliga på huset, och som det är angeläget att man försöker bibehålla. Hit hör självfallet skiffertaken men även tegeltak blir i allt högre grad utbytta mot plåt. Lertegel tillverkas fortfarande och dessutom finns betongtegel i motsvarande färg. Falsade plåttak är karaktäristiska för decennierna kring sekelskiftet. Även de byts nu mot våra dagars korrugerade plåttak. Falsplåt kan dock nyläggas och borde bibehållas på de hus där den är det ursprungliga takmaterialet.

Mestadels är det billigare att i stället för dessa traditionella takmaterial lägga korrugerad plåt. Det gäller då att inse att det kan vara värt en viss merkostnad att bevara exempelvis mangårdsbyggnadens ursprungliga karaktär. I vissa fall kan kostnadsskillnaden till en del överbryggas genom speciella låneregler. Fråga läns museet eller länsantikvarien (länsstyrelsen).

Allmänt kan man säga om tak att det i och för sig är angeläget att de mer traditionella taktäckningsmaterialen bibehålls, i synnerhet om de är ursprungliga. Men blir det fråga om ett byte bör man gå över till ett material som har kraftig mönsterverkan, matt yta och neutral, dämpad färg. Om man väljer plåt är kraftig trapepskorrugering att föredra. På senare tid har man tagit fram mönsterpressad plåt, som imiterar takpannor. Trots att det alltid känns diskutabelt med ett material som låtsas vara något annat än vad det är, har det dock fördelen av en kraftig mönsterverkan, vilket är välgörande på ett tak med stora ytor. Går man andra vägen och byter stickor eller plåt mot pannor är det viktigt att man förvissar sig om att takkonstruktionen bär den ökade tyngden. Till sist: det är bättre med ett olämpligt tak som håller tätt än ett "riktigt" tak som inte gör det.

Veranda, förstukvist

Verandor och förstukvistar är ofta senare tillskott till gamla hus. Detta är dock inget skäl till ett ta bort dem vid reoveringar. Tvärtom utgör de mestadels med sin "snickarglädje" ett värdefullt inslag. Om verandan är i dåligt skick kan det snarare finnas anledning att ersätta den med en ny kopia av den gamla än att ta bort den och hamma i osäkerhet om hur den ursprungliga entrén varit utformad.

INTERIÖR

En välbevarad interiör är givetvis betydelsefull för husets kulturhistoriska värde. De flesta äldre hus har förändrats genom ombyggnader. Av naturliga skäl har interiörerna vanligen drabbats hårdare än det yttre. Just därigenom är det extra angeläget att spara vad som finns kvar av äldre inslag, även om det ofta kanske bara är detaljer. De bidrar inte bara till kontakten bakåt i tiden utan även till att öka trivseln och i viss mån till att höja husets ekonomiska värde.

Planlösning

Undvik att förändra den ursprungliga planlösningen. Innerväggarna har bärande funktion i de gamla husen men dessutom är just den traditionella planlösningen en väsentlig del av husets kulturhistoriska värde. Om- och tillbyggnader av gamla hus kan göras på olika sätt: det finns alltid många lösningar på ett givet problem. Ofta kan man kompromissa sig fram till ett godtagbart resultat där även husets kulturhistoriska värden blir beaktade. Det är viktigt att man inte redan från början låser sig fast vid en speciell planlösning. Det kan vara lämpligt att på ett tidigt stadium diskutera sina planer med läns museet. I de senare årens litteratur om byggnadsvård kan man hitta många goda principlösningar på dessa problem, om- och tillbyggnadsförslag som är direkt användbara eller som kan tjäna som diskussionsunderlag.

Eldstäder

Riv inte ut kakelugnar, öppna spisar eller vedspisar. De representerar stora värden både kulturhistoriskt, trivselmässigt och inte minst ekonomiskt. De bör om möjligt brukas, i varje fall bevaras. Kakelugnen har hög verkningsgrad, bara de mer avancerade av våra dagars s.k. braskaminer kan mäta sig med den. Spiskåpor och bakugnar bör likaså bibehållas. Det är undantagsvis som man av utrymmesskäl kan tvingas att ta bort bakugnen.

Snickerier

Dörrar liksom dörr- och fönsterfoder, golv- och taklister bör återanvändas. Behöver de lossas kan de kilas loss, mera sällan brytas loss. Gamla typer har i allt större utsträckning börjat nytillverkas. Kom ihåg att man förr alltid målade snickerierna med täckande färg, först då kommer deras profilering till sin rätt.

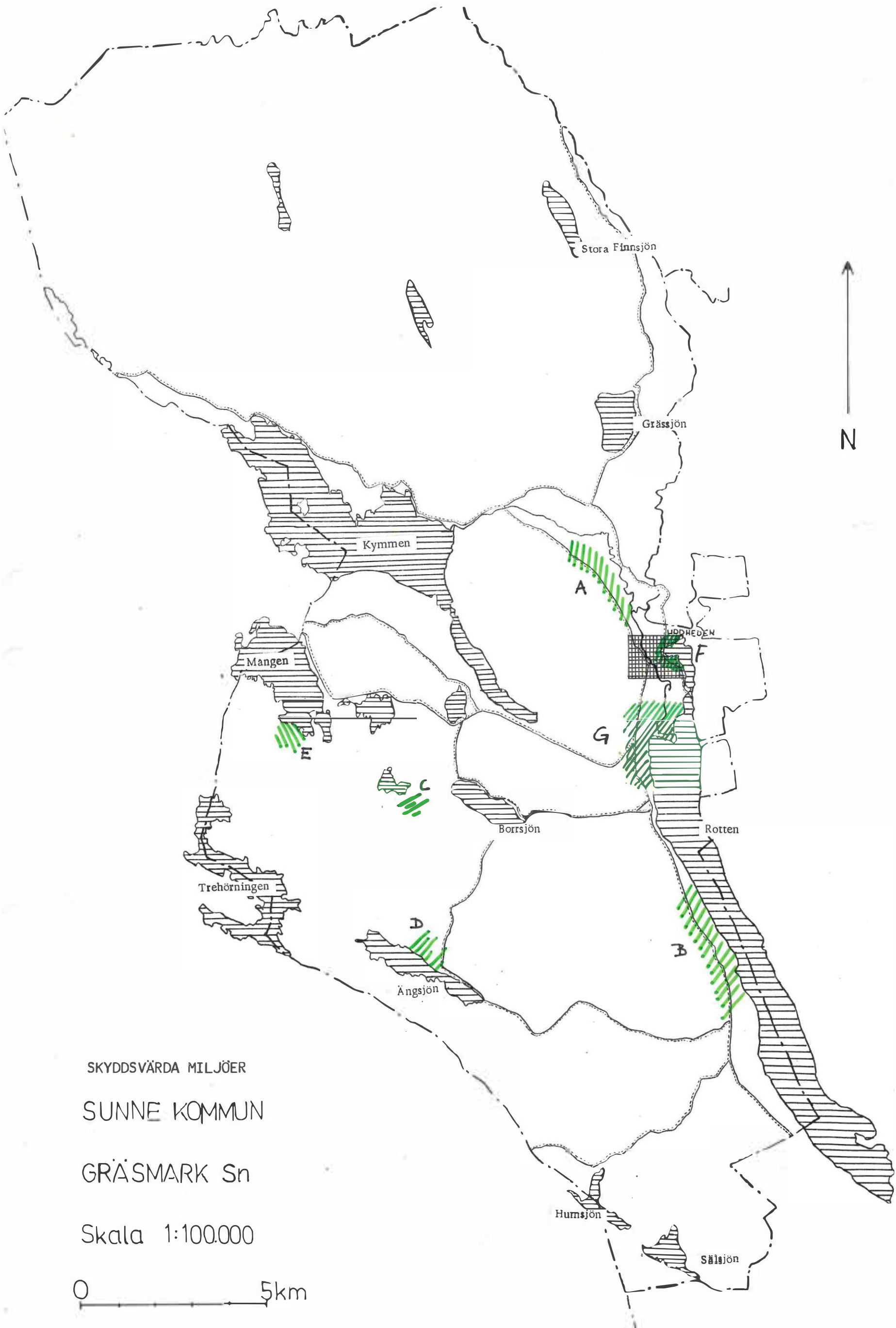
Golv och tak

Kan man bevara ett gammalt "skurgolv" så har man därigenom på ett verksamt sätt bidragit till interiörens äkthet. Trasmattor och löst pålagda "korkmattor" kan skydda de mest utsatt partierna. Att slipa och plastlacka ett gammalt brädgolv ger ett vackert men i sammanhanget verklighetsfrämmande "gillestugegolv". Då är det kulturhistoriskt sett riktigare att lägga på en heltäckande "korkmatta". Om den klistras enbart i skarvarna kan den lätt tas bort. Om golvet är målat, vilket inte är helt ovanligt, bör man inte dra sig för att fortsättningsvis underhålla golvet på det sättet.

Pappspända innertak blir allt ovanligare. Oskadade sådana bör behållas. Väljer man att frilägga takbräderna bör de målas i en ljus, matt täckfärg. Förr använde man limfärg med krita, en billig, lättillverkad och lättstruken färg som fortfarande kan rekommenderas.

Anm.

Inte sällan förekommer tillägg av romantiserande art för att ge huset ett äldre utseende. Man bör undvika sådant. Det är äktheten som skall eftersträvas.

SKYDDSVÄRDA MILJÖER

SUNNE KOMMUN

GRÄSMARK Sn

Skala 1:100.000

0 5km

Karta 1 visar skyddsvärda miljöer inom Gräsmarks socken. Det är ur både bevarings- och planeringssynpunkt fördelaktigt att satsa på miljöer där det ingår ett flertal för bygden karaktäristiska objekt från skilda tider. Sådana områden - där fornlämningar, byggnader, äldre vägnät, odlad mark, kort sagt ett mångfacetterat kulturlandskap redovisar olika tiders samspel mellan bebyggelse och natur - får stor vetenskaplig och pedagogisk betydelse. Inte minst värdefulla blir de som rekreationsområden. Detta arbete syftar därför bl.a. till att avgränsa sådana miljöer, att beaktas som bevaringsområden i den fysiska planeringen. Denna planering bör utformas och anpassas så att den inte onödigtvis förminskar områdenas kulturhistoriska och miljömässiga värden.

Följande områden har uppmärksamats inom Gräsmarks socken

- A. Västanå - N. Granbäckstorp - S. Granbäckstorp - Dalen
Karta 12C 0h
- B. V. Näs - N. Västerrottna - Berg - S. Västerrottna
Karta 11C 8h-8i
11C 7h-7i
- C. Kalvhöjden, V. och Ö. Söderlidstorp
Karta 11C 9g
- D. Södra Ängen
Karta 11C 8g
- E. Gruvområde vid Mången
Karta 11C 9f
- F. Uddheden
Karta 12C 0h
- G. Vålön - Portnär - Trötvik - Kymstad
Karta 11C 9h

A. VÄSTANÅ - N. GRANBÄCKSTORP - S. GRANBÄCKSTORP - DALEN

Karta 12C 0h

Ett område i Granåns dalgång, längs den grusväg, som går mellan Högfors och Uddheden.

På ömse sidor av denna väg ligger bondgårdar, vars åkermark sluttar brant ner i öster mot den slingrande Granån. Området omfattar den tätast bebyggda delen av sträckan. Gårdarna ligger företrädesvis på östra sidan av vägen med ekonomibyggnaderna samlade i en klunga runt manbyggnaden. Väster om vägen och bebyggelsen på den sidan vidtar obruten skogsmark.

Bebyggelsens karaktär är ganska varierad men timrade manbyggnader i två våningar, klädda med faluröda träpaneler, är vanliga (t.ex. N. Granbäckstorp 1:2, N. Granbäckstorp 1:6, Dalen 1:2). Husens tillkomsttid spänner över hela 1800-talet men fasaderna idag präglas framför allt av århundradets andra hälft. De flesta gårdarna driver alltjämt jordbruk och är permanent bebodda. En övergång till fritidsbostäder har dock börjat märkas.

Det är angeläget att dessa gårdar får behålla sitt nuvarande utseende och ej utsätts för sådana om- och tillbyggnader, som förvanskar de för det sena 1800-talet typiska fasaderna. Det är också av vikt att uthusen bibehålls även om deras ursprungliga funktion upphört, eftersom de i hög grad bidrar till den genuina jordbruksmiljön. Nybyggnad bör utformas så att den anpassas till den befintliga bebyggelsen.

Inom området finns prov på byggnader byggda med knubb, dvs vedträn lagda i bruk, så att vedtränas längd bestämmer väggens tjocklek. Exempel är ladugården på S. Granbäckstorp 1:8 och bostadshuset på S. Granbäckstorp 1:5,7,9.

Manbyggnaden på S. Granbäckstorp 1:4 är en timrad envånings byggnad med vitmålad slät panel och vackra snickeridetalj. Huset har intresse utöver det byggnadshistoriska då den varit bostad åt den i socknen aktade och välkände Jan Magnusson. Han var under en period riksdagsman men är kanske mera känd för sin skrift "Gräsmarks historia" från 1866.

B. VÄSTRA NÄS - N. VÄSTERROTTNA - BERG - S. VÄSTERROTTNA

Karta 11C 8h-8i
11C 7h-7i

Utmed vägen mellan Uddheden och Årås längs Rotttnens västra strand utbreder sig ett öppet jordbrukslandskap med åkermarken företrädesvis mellan vägen och sjön. Åkermarken sträcker sig ända ned till Rotttnen, som också utgör en naturlig östlig gräns för området. Väster om vägen smyger sig skogen tätt intill bebyggelsen och bara undantagsvis är denna sida uppodlad. Detta område är den bebyggelsemässigt mest intressanta delen av sträckan. Byggnaderna ligger i tid från ca 1800 och fram till 1930-talet. Husen har i stort sett sina tidstypiska fasader bevarade. Området är förhållandevis fritt från modern villabebyggelse.

De äldre manbyggnaderna är mestadels timrade i två våningar med faluröd lockpanel och med tegel- eller skiffertak. Flera av dem är byggda under 1800-talets första hälft men bär med sina vita snickerier och verandor mer en prägel av dess andra hälft (V. Näs 1:35, Berg 1:7). Boningshusen från 1800-talets slut och 1900-talets början är byggda i mindre skala, vanligen i 1 1/2 plan, ofta med frontespiser och hyvlade träpaneler i ljusa färger (N. Västerrottna 1:38, V. Näs 1:53).

Det är av vikt att jordbrukslandskapet hålls öppet genom fortsatt brukande. Manbyggnadernas tidstypiska fasader bör ej förvanskas genom okänsliga om- eller tillbyggnader och det är angeläget att ekonomibygnaderna bevaras även om deras ursprungliga funktion gått förlorad eftersom de utgör ett väsentligt inslag i den genuina jordbruksmiljön. Ny bebyggelse bör anpassas till den befintliga.

Länsstyrelsen säger i sin översiktliga naturvårdsinventering om odlingslandskapet längs Rotttnen att det är ett område med stort landskapsestetiskt värde som bör hållas öppet i framtiden: "skydd mot igenplantering av jordbruksmark, matjordstäkt och liknande föreslås".

C. KALVHÖJDEN, VÄSTRA och ÖSTRA SÖDERLIDSTORP

Karta 11C 9g

Från Borrsjöns västra ände leder en slingrande väg upp till några ensamt liggande gårdar, omgärdade av åkertegar. Kalvhöjden (N.Ängen) med sina fyra gårdar utgör en enhet och Söderlidstorp (V. Näs, N.Västerrottna) med sina två gårdar en annan. De två bosättningarna ligger på varsitt höjdläge åtskiljda av en dalgång. Läget är typiskt för den finska kolonisationen i Värmland och står i klar motsättning till svenskbygdens bosättningar nere på dalgångarnas sedimentjordar. Manbyggnaderna är timrade med faluröda paneler och är vanligen byggda strax efter 1800-talets mitt. Husen är exteriört tämligen ursprungliga. Intressant ur såväl kulturhistorisk som botanisk synvinkel är lövängen på fastigheten N. Ängen 1:21, avsatt som naturreservat.

Det är av vikt att byggnadernas karaktär ej förvanskas och att ekonomibyggnaderna hålls istånd då de utgör en vital del av gårdsmiljön. Nybyggnad bör anpassas till den befintliga miljön. När det gäller dessa karaktäristiska höjdbosättningar är det också synnerligen angeläget att markerna runt gårdarna hålls öppna och fria. Det är betydelsefullt att i landskapet kunna utläsa något om bygdens historia.

D. SÖDRA ÄNGEN.
Karta 11C 8g

På norra sidan av Ängsjön och omgiven av skog ligger en klunga gårdar med tillhörande åkertegar. Bebyggelsen ligger på en höjd med åkermarken sluttande ned mot Ängsjön. Husen har ett fint läge med storslagen utsikt över sjön. S.Ängen skall ha sitt ursprung i gammal finnbosättning och läget uppe på åsen med den vidsträckta utsikten bestyrker detta.

Flera av manbyggnaderna är från tidigt 1930-tal (S.Ängen 1:21, 1:44) men smälter i form, färg och material väl in i den övriga bebyggelsemiljön. Dominerande i området är dock faluröda manbyggnader i två våningar från 1800-talets mitt. Ett bra och exteriört välbevarat exemplar är S.Ängen 1:22, som är byggt 1863 och ligger längst söderut i husklungan.

Området har stort rekreativvärde och lockar varje år många turister och sommargäster till besök. Detta medför en ökad efterfrågan på fritidsbostäder. För att tillfredsställa dessa önskemål bör man i första hand utnyttja den befintliga bebyggelsen, utan att förvanska dess karaktär. All nybyggnation bör utformas så att den till läge och utseende anpassas till den befintliga miljön. S.Ängen uppfattas fortfarande som en tämligen enhetlig bebyggelsemiljö trots byggnadernas olika åldrar, beroende på att man använt sig av traditionella material, färger och former. Det är angeläget att man fortsätter härmed. Det är likaså betydelsefullt att det öppna kulturlandskapet ned mot Ängsjön vidmakthålls.

E. GRUVOMRÅDE VID MÅNGEN

Karta 11C 9f

Ca 1 km S om sjön Mången ligger ett antal övergivna gruvhål.

Störst är det sydligast belägna, fastigheten Mången 1:38, vilket idag går under benämningen Gruvbråten. Antagligen är det denna gruva Jan Magnusson avser, när han i sin skrift "Gräsmarks historia" skriver om Storgruvan. Han berättar att denna gruva blev inmutad 1855 av Otto Werme, som var Jansbrohultsbolagets siste förvaltare. Strax intill gruvan finns skarnhögar och lämningar efter husgrunder. Gruvbråten är ej uppmärksammat i fornminnesinventeringen. Från Gruvbråten och norrut till Karlsviken i Mången kan man i terrängen se spår efter en banvall, som antagligen är resterna efter en transportled för bortfraktande av malmen. Vid Karlsviken finns lämningar efter stenkonstruktioner, som talar för att en utskeppningshamn legat här. Vid Karlsviken finns också husgrunder.

Ca 200 m N om Gruvbråten på fastigheten Mången 1:21 finns ett gruvschakt som går rakt ned i berget. I fornminnesinventeringen, där den har nr 17 i Gräsmarksn, kallas dettaschakt "Storgruvan", vilket troligen är en förväxling. Ytterligare 200 m NV härom, på fastigheten Mången 1:32 finns ännu ett gruvhål, ej uppmärksammat i fornminnesinventeringen. Ca 400 m VNV om Gruvfogdetorpet på fastigheten Mången 1:25 påträffas likaså spår efter gruvdrift, "Kattgruvan", fornminnesinventeringen nr 19.

Det var Jansbrohultsbolaget, vilket startade på 1830-talet, som bearbetade dessa gruvor och som här utvann koppar. Detta bolag anlade, enligt Jan Magnusson, 1836 en kopparhytta i Kymstad. Driften upphörde dock och hyttan nedrevs 1862. Anledningen härtill var svårigheter med smältningen av den kvartsiga malmen och bristen på tjänliga beskickningsämnen (beskickning är den avvägda blandning av malm, kol och andra ämnen som smältes i masugnen).

Det är dessa lämningar efter gruvhanteringen, dvs gruvhål, skarnhögar, husgrunder, spår efter transportanordningar etc., som konstituerar områdets kulturhistoriska värde. Sådana lämningar efter industriell verksamhet är skyddade enligt fornminneslagen, detta oavsett om de har uppmärksamrats vid fornminnesinventeringen. Stor aktsamhet måste iakttas vid anläggandet av skogsbilvägar eller andra markarbeten, liksom vid skogsavverkningar, inom området, då ytterligare sådana lämningar kan finnas. Viss markvård sker inom ramen för de statliga fornvårdarbetena i länet. Avsikten är att upplysningsskyltar skall uppsättas inom området.

F. UDDHEDEN
Karta 12C 0h

Uddheden är kyrkby och centralort i Gräsmarks socken. Som en följd härav har här under senare år uppförts kommunal förvaltningsbyggnad, skola, pensionärslägenheter och moderna villor, vilket i stor utsträckning ändrat Uddhedens karaktär av bondby. Även om Uddheden nu uppvisar en ganska blandad bebyggelse finns dock åtskilligt av äldre traditionella inslag bevarade. Detta gäller i synnerhet det avgränsade området, vilket omfattar bebyggelsen längs Lillsjöns norra och västra strand. Inom området ligger även Gräsmarks kyrka, omgiven av ett område med nybyggnadsförbud enligt BL 86 §.

I norra delen av området dominerar manbyggnader från slutet av 1800-talet och senare, målade i ljusa oljefärger. Några av dem är präglade av Gräsmarks/Uddhedens betydelse som turistort, betingad framför allt av bygdens naturskönhet (Uddheden 1:47, 1:161). I området väster och söder om kyrkan finns mera kvar av genuin bondby med uthus och faluröda manbyggnader i 1 1/2 eller 2 våningar.

Det är angeläget att ny bebyggelse i högre grad än vad som hittills skett inom området anpassas till befintlig miljö.

G. VÄLÖN - PORTNÄR - TRÖTIVIK - KYMSTAD

Karta 11C 9h

delen/
Nordligaste av det öppna jordbrukslandskapet längs Rottnens västra strand. I området har även medtagits det deltalandskap som Rottnen bildar vid utloppet i Rottnen.

Här finns ett levande jordbruk som sätter sin prägel på såväl bebyggelse som landskap. Bebyggelsen ligger huvudsakligen längs västra kanten av den odlade marken, som sluttar ned mot sjön. Manbyggnaderna är till stor del från sekelskiftet och in på 1920-talet, ofta målade i ljusa oljefärger. Uthusen ligger löst grupperade i anslutning till respektive gård. Utsikten över sjön är storartad.

Det är av betydelse att jordbruket upprätthålls så att det öppna odlingslandskapet kan bestå. Ny bebyggelse bör med nödig anpassning placeras i anslutning till befintlig.

Länsstyrelsen säger i sin översiktliga naturvårdsinventering: om deltaområdet att detta är ett av de få aktiva större deltan vi har nedanför fjällkedjan, därtill med ovanligt välbevarade former; om odlingslandskapet längs Rottnen att det är ett område med stort landskapsestetiskt värde som bör hållas öppet i framtiden, "skydd mot igenplantering av jordbruksmark, matjordstäkt och liknande föreslås".

FORNLÄMNINGAR

I det följande framlägges en förteckning över de anläggningar, vilka uppmärksammats vid Riksantikvarieämbetets fornminnesinventering inom Gräsmarks socken år 1966. De angivna numren hänför sig till ämbetets fornminnesregister.

Vid en genomgång av fornlämningarna bedömes dessa dels utifrån vetenskapliga aspekter dvs. huruvida fornlämningarna genom sin art, typ, spridningsbild, terrängläge m.m. ställer vissa problem eller kan antagas kunna ge svar på olika frågor kring vår förhistoria, dels utifrån sociala aspekter, dvs, i vad mån anläggningarna kan anses vara av betydelse för möjligheterna att förstå områdets eller bygdens historia eller eljest vara av turistiskt eller pedagogiskt värde. Här måste betonas att en bedömning alltid måste grundas på dagens kunskaper och erfarenheter och att värderingarna i framtiden kan komma att ändras beroende på nya kunskaper, vunna genom vetenskapliga bearbetningar eller på annat sätt.

Alla fornlämningar är skyddade enligt lag den 12 juni 1942 om fornminnen, men vid en genomgång utifrån ovannämnda aspekter framgår klart att vissa fornlämningar kräver ett avsevärt större miljöskydd och hänsynstagande vid en ev. planläggning. En fornlämning karaktäriseras ofta av ett speciellt terrängläge, vilket är en del av själva fornlämningen.

Fornminnesinventeringen omfattar även milstenar, minnesstenar och andra lämningar från historisk tid, vilka också äger skydd enligt fornminneslagen.

I fornminnesinventeringen upptages även sådana objekt, vilkas karaktär av fornlämning är tveksam, men där en kontrollundersökning måste företagas före en ev. exploatering. En sådan sondering bör bl.a. göras för att förhindra kostnadskrävande, försenande överraskningar vid exploateringen.

De i fornminnesinventeringen uppmärksammade objekten är med enstaka undantag inlagda på karta 2.

Sunne kommun har i jämförelse med många andra kommuner i Värmland ett förhållandevis rikt förhistoriskt fornlämningsbestånd. Det är dock något ensidigt med en klar övervikt för rösen och stensättningar, gravformer som man traditionellt hänför till bronsåldern.

Praktiskt taget alla fornlämningar är belägna kring Frykens stränder och då i synnerhet på den östra sidan. Här ligger rösen och stensättningar tätt som ett pärlband. En motsvarande koncentration kring vattendrag kan man i Värmland endast påträffa i Arvika kommun längs Glafs fjorden. I övrigt finns några gravhögar kring Rottneros och Sunne samt ett antal fångstgropar som dock ligger spridda i östra delen av kommunen utan någon koncentration.

Boplatser från förhistorisk tid känner vi idag till i några fall, bl.a.

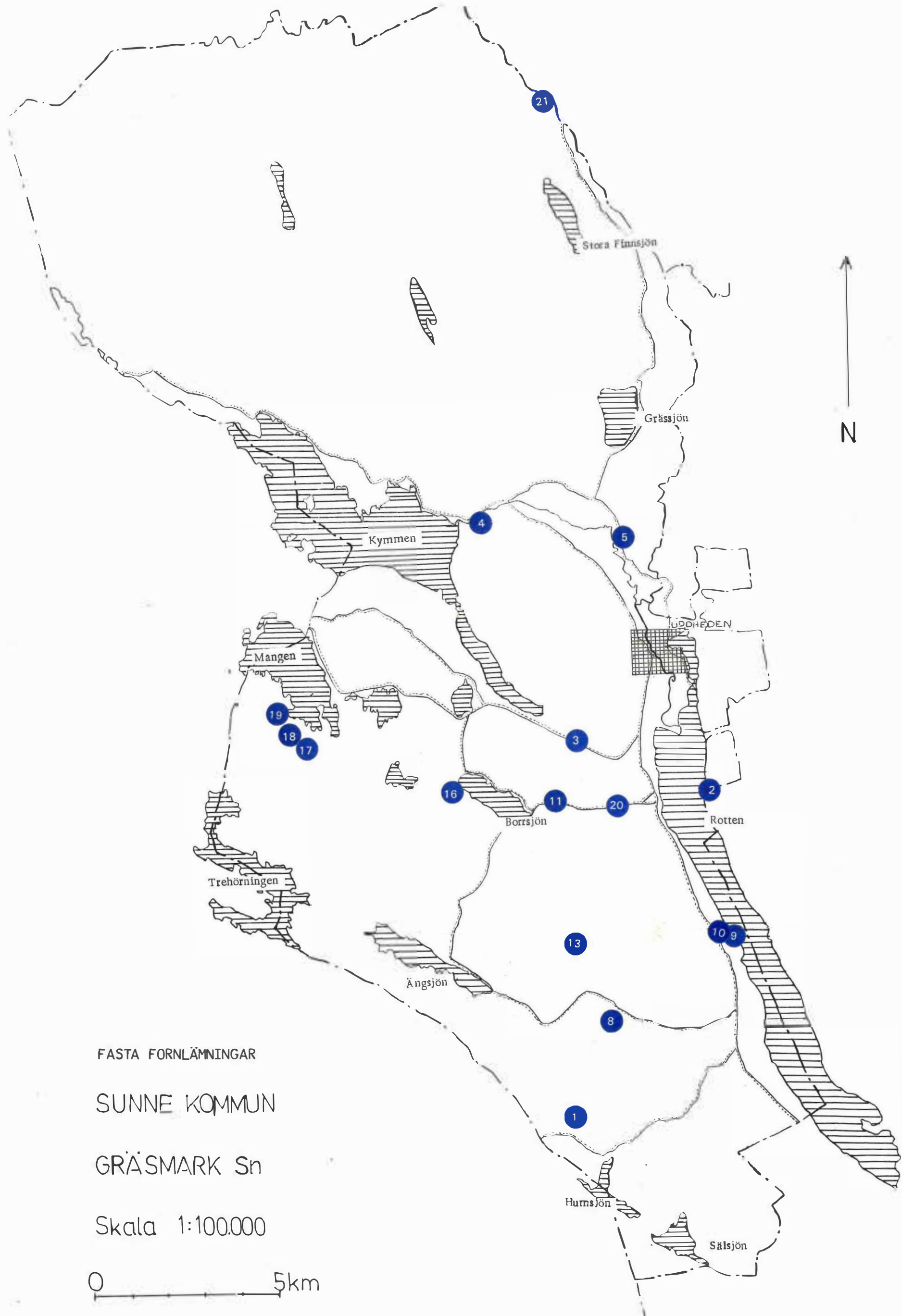
från gården Bössviken i sydligaste delen av Östra Ämterviks socken. Här har man funnit ett flertal stenyxor samt en spjutspets. Fynden har framkommit vid en pågående inventering av stenåldersboplatser i länet och har ännu inte hunnit bearbetas, varför man ännu inte kan säga något om boplatsens utsträckning. I övrigt föreligger från skilda delar av kommunen ett stort antal lösfynd i form av yxor m.m. från stenåldern, och det är troligt att många av dem härrör från boplatser men utan en systematisk genomgång av materialet kan detta inte göras. Det bör i detta sammanhang påpekas möjligheten att man vid markarbeten kan påträffa rester av förhistoriska boplatser. Som regel utgöres dessa rester av härdar, kulturlager, fynd eller ev. riklig förekomst av skärvsten. Någon gravform från stenåldern har dock inte påträffats inom Sunne kommun.

Den utan tvekan vanligaste gravformen i kommunen är rösen och stensättningar. Dessa anläggningar brukar man hänföra till bronsåldern. Ofta är de stora och monumentalt placerade med vid översikt över närbelägna vattendrag. I Sunne kommun finns många bra exempel på sådana placeringar. Rösena ligger där företrädesvis på östra sidan om Mellanfryken och Övre Fryken. De anläggningar som är i bäst skick är de koncentrationer som finns vid Skönberga i norra delen av Lysviks socken samt vid Smedsby i Östra Ämterviks socken. Dessa är karaktäristiskt belägna och kan ses som fina representanter för fornlämningar av detta slag.

Om det är så att gravarnas placering sammanfaller med boplatsernas läge, skulle man under bronsåldern praktiskt taget uteslutande ha bott vid Frykens östra strand medan man under den därefter kommande perioden, järnåldern, delvis också skulle ha bott på västra stranden, nämligen vid Sunne och Rottneros. Här finns kommunens enda representanter för järnålderns gravsätt, högarna. Högarna vid ^{Kols/} näsudden och Rottnerosparken är de bästa i sitt slag i kommunen. De är dessutom belägna på sådana platser att de årligen besöks av en mängd turister.

De få fångstgropar som finns i kommunen är tämligen små och anspråkslösa och någon koncentration finns inte. De är huvudsakligen belägna i Lysviks och Östra Ämterviks östra delar. Fångstgropsjakt förbjöds så sent som 1865 varför dessa gropar kan avspegla ett relativt sent jaktsätt.

Värmlands museum har under flera år inom ramen för museets fornvårdsprogram och genom skogsvårdsstyrelsens försorg företagit omfattande röjningsarbeten kring flera av fornlämningarna inom undersökningsområdet. De objekt eller områden med fornlämningar som röjs är i första hand de, vilka här angetts kräva ett särskilt hänsynstagande.

FASTA FORNLÄMNINGAR

SUNNE KOMMUN

GRÄSMARK Sn

Skala 1:100.000

0 5km

FORNLÄMNINGAR.

Förteckning över de objekt som är upptagna i riksantikvarieämbetets fornminnesinventering i Gräsmark 1966.

Fornlämning 1 Södra Västerrottna 2:1 Karta 11C 7h	<u>Ristning</u> i berghäll, består av smala, grunda och raka streck. Ristningens längd ca 3,5 m, streckens höjd 10-13 cm.
Fornlämning 2 Sandnäs 3:6 Karta 11C 9h	<u>Fornlämningsliknande lämningar.</u> Tveksam.
Fornlämning 3 Trötvik 1:16, 1:8, 1:15 Karta 11C 9h	<u>Rest sten</u> , gråsten, höjd 0,9 m, tvärsnitt 0,7 x 0,4 m, med inskrift "BR".
Fornlämning 4 Kymmen 1:20 Karta 12C 0g	<u>3 kvarnstenar</u> , 1,3 m diam, 0,45 m tj. hålet 0,3 m diam. Räfflor och borrhål.
Fornlämning 5 Granbäck 1:23 Karta 12C 0h	<u>Vägmärke</u> , gråsten, höjd 1 m, tvärsnitt 0,5 x 0,2 m, inskrift: "26".

Fornlämning 6

Överförd till Sunne sn.

Fornlämning 7

S. Västerrottna 1:11

Karta 11C 7h

Gården Hagen. Avser interiören med dalmålningar. Se "särskilt beaktansvärda byggnader".

Fornlämning 8

S. Västerrottna 1:57

Karta 11C 8h

Naturbildning. "Jätterösa", en samling av meterstora stenblock. Enligt folktron skulle här en jätte ligga begravnen.

Fornlämning 9

Stenserud 1:2

Karta 11C 8h

Jättekast. Flyttblock, ca 5x5 m stort och 3 m högt, vid stranden av Rottnen. En tradition om stenblocket finns återgiven i Jan Magnusson, "Gräsmarks historia".

Fornlämning 10

Stenserud 1:2

Karta 11C 8h

Förmodad kyrkplats. Tveksam. Enligt tradition plats för kyrka.

Fornlämning 11

Kymstad 1:18

Karta 11C 9h

Jansbrohults kopparverk. Inom ett ca 80x110 m stort område finns här rester efter stenvmurar, husgrunder och slag- och stenhögar.

Fornlämning 12

Förmodad gravplats. Tveksam. Saknar lägesangivelse, ej markerad på kartan.

Fornlämning 13
N. Västerrottna 1:25
Karta 11C 8h

Rest sten. Ca 0,7 x 0,4 m, ca
0,7 m hög. Svårtydbar inskrift
med årtalen 1798 och 1824.

Fornlämning 14

Förmodad fångstgrop. Tveksam. Sak-
nar lägesangivelse, ej markerad
på kartan.

Fornlämning 15

Gruvhål. Vid N. Ängen. Saknar läges-
angivelse, ej markerad på kartan.

Fornlämning 16
N. Ängen 1:21
Karta 11C 9g

Jordhögar. Ca 2 x 4 m, ca 0,5 m
höga. Enligt traditionen skall två
barn ha begravts här under en pest-
epidemi.

Fornlämning 17
Mången 1:21
Karta 11C 9f

Gruvhål. Ett gruvschakt.

Fornlämning 18
Mången S
Karta 11C 9f

Gruvhål. "Källargruvan", bestående
av flera hål och skarnhögar inom
ett område ca 40 x 80 m stort.

Fornlämning 19
Mången 1:25
Karta 11C 9f

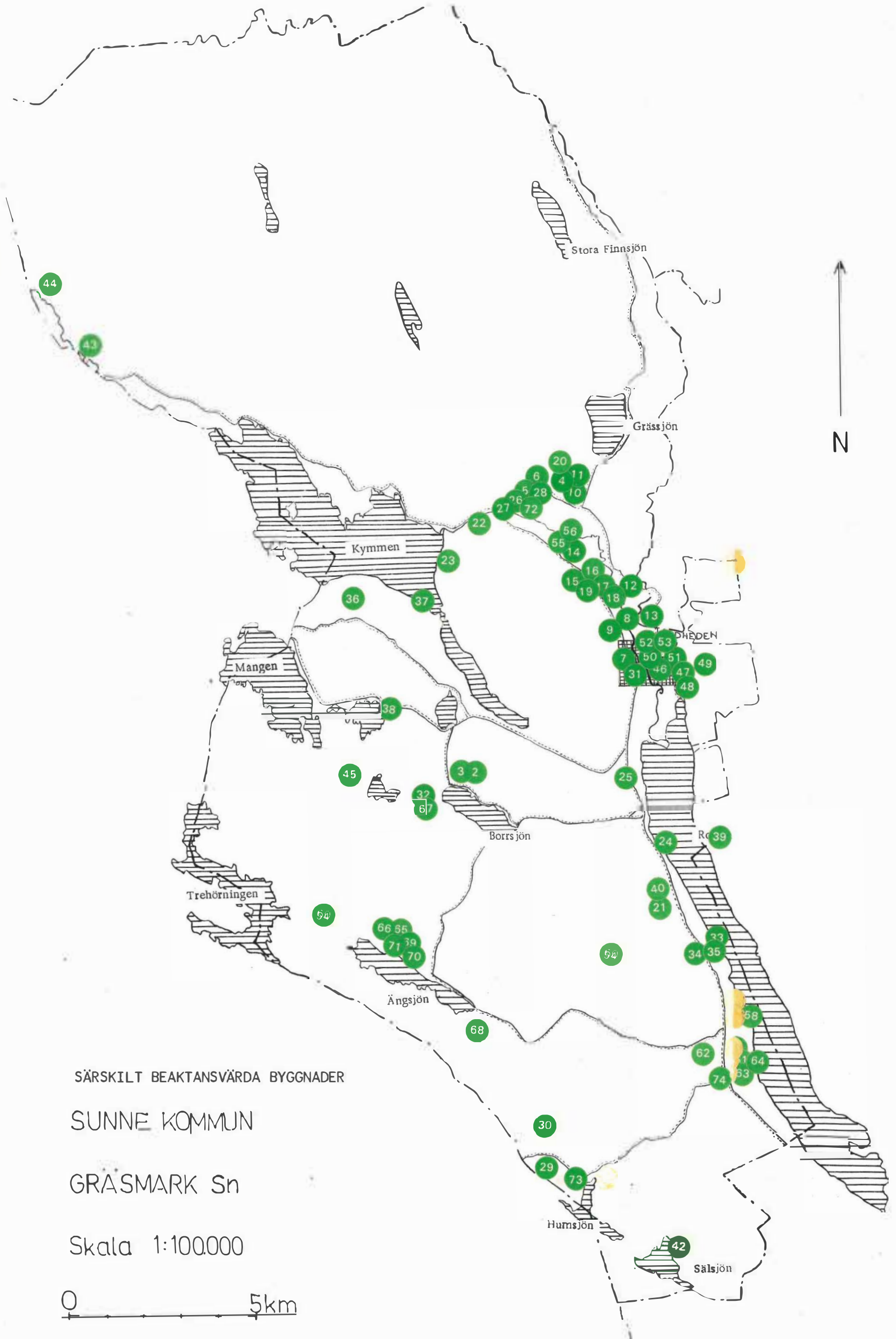
Gruvhål."Kattgruvan", bestående
av flera hål och stenhögar.

Fornlämning 20
Lobråten, Kymstad 1:8
Karta 11C 9h

Fångstgrop.Diameter ca 5 m, djup
ca 0,5 m.

Fornlämning 21
Gräsmarken 1:47
Karta 12C 3g

Minnessten.Vid Gustavsdals bruk.

SÄRSKILT BEAKTANSVÄRDA BYGGNADER

SUNNE KOMMUN

GRÄSMARK Sn

Skala 1:100.000

FÖRTECKNING ÖVER SÄRSKILT BEAKTANSVÄRDA BYGGNADER I GRÄSMARK SN

1. Berg 1:7
Sy i Berg
Karta 11C 8i
Boningshus. Timrad manbyggnad i två våningar med faluröd lockpanel och tegeltak. Fint dörrparti som är symmetriskt placerad på västsidans mitt. Senare tillbyggnad på södra gaveln.
2. Borrsjön 1:7
Burktomta
Karta: 11C 9g
Boningshus. Timrad manbyggnad i 1 1/2 våning från 1860-talet med faluröd locklistpanel och plåtttak. Veranda från 1920-talet. Gården ligger högt med vid utsikt, ett typiskt läge för den gamla finnbebyggelsen.
3. Borrsjön 1:10
Neragata
Karta 11C 9g
Boningshus. Manbyggnad i två våningar med vit lockpanel och eternitklätt pyramidtak. Fönsterkupa med brutet tak. Huset byggt 1936 i funktionalistisk anda. Öppet tun. Gården ligger högt med vid utsikt, ett typiskt läge för den gamla finnbebyggelsen.
4. Brandsbol 2:1
Brandbols gård
Karta 12C 1h
Hela gården. Gården var prästboställe fram till 1916 då ny prästgård byggdes i Uddheden. Byggnaderna grupperar sig i två enheter kring varsin gårdsplan. I öster ligger boningshuset med magasin och boningslänga som flygelbyggnader. Huvudbyggnaden är ett timrat hus från 1840-talet, byggt i 1 1/2 plan och med faluröd lockpanel. Tvåkupigt tegeltak. En låg glasveranda är tillbyggd på 1890-talet. Den östra flygeln är en långsträckt timrad envåningsbyggnad av parstugetyp med faluröd locklistpanel. Entrén har två inåtgående panelade dörrar inom en empireomfattning med både över-

ljus och sidofönster. Västra flygeln är ett magasin vars södra del är timrad. Byggnaden är klädd med faluröd lockpanel. Kring den västra gården grupperar sig ekonomibygnaderna som i stort härrör från 1800-talets mitt. Samtliga är rödmålade och de flesta har en timmerkonstruktion. Anläggningen är ett bra exempel på hur ett rationellt och modernt jordbruk kan bedrivas i äldre byggnader.

Norra Bråne 1:3A se nr.72

5. Norra Bråne 1:39
Bråten
Karta 12C 1h

Boningshus. Timrad manbyggnad i 1 1/2 våning med faluröd lockpanel och tegeltak. Huset, som är byggt 1936, är karakteristiskt för de typhus som började dyka upp på landsbygden under 1930-talet och som var en motsvarighet till tätorternas egna hem.

6. Norra Bråne 1:51
Storvallen
Karta 12C 1h

Boningshus. Manbyggnad i 1 1/2 våning med faluröd locklistpanel och tegeltak. Huset är med sin oförändrade fasad ett bra exempel på de typhus som började dyka upp på landsbygden under 1930-talet och som var en motsvarighet till tätorternas egna hem.

7. Södra Bråne 1:1
Anneborg
Karta 12C 0h

Hela gården. Ägaren till Högfors bruk och Kymsbergs herrgård, P.L. Herrweg, lät i slutet av 1700-talet uppföra gården som en bröllopgåva åt dottern Anna Carolina som också fått ge namn åt stället. Manbyggnaden är timrad i två våningar och är på första våningen klädd med liggande fasspontpanel medan andra våningen är klädd med stående lockpanel. Byggnaden som är hög och smal är vitmålade. Tegeltak. Stora entrén ligger mitt på östra långsidan och har vackra dubbeldörrar

med sidoställda fönster. Dörrpartiet har en klassicerande omfattning med trekantsgavel, dekorerad med målningar och en inskrift. Till entrépartiet hör en smäcker vitmålad veranda, som har två små vaktande lejon nedanför trappan. Knutlådorna har utformats som pilastrar medan taklister och vindskivor har fått en sågad uddlist. Till gården hör flera vackra timrade ekonomibyggnader, målade i falurött med tjärade dörrar och luckor. Speciellt bör magasinsbyggnaden och uthusbyggnaden med vällingklocka ommämnas. Den senare med mångåstak. Båda byggnaderna saknar panel. Gäststugan är en timrad faluröd byggnad i en våning utan panel. Huset har en enkel vitmålad farstukvist med dubbeldörrar ovanför vilka en målad textrad löper. Byggnaderna ligger spridda över ett större område utan tecken på symmetri eller försök till gårdsbildning. Interiört i manbyggnaden finns åtminstone salen bevarad i ett relativt ursprungligt skick.

8. Dalen 1:2
Där nol
Karta 12C 0h

Boningshus. Timrad manbyggnad i två våningar med faluröd lockpanel och tegeltak. Litet rombiskt vindsfönster på nordvästra gaveln. Sekelskiftesveranda med sparsam snickarglädje.

9. Dalen 1:8
Daltorp
Karta 12C 0h

Boningshus. Timrad manbyggnad i 1 1/2 våning med vit lockpanel och falsat plåttak. Huset står på en vacker grund av stora huggna naturstensblock. Frontespis och öppen veranda i nordväst. Till verandan en vacker dubbeltrappa i sten med järnräcke. Framför denna finns en rundel med plantering. Spröjsade halvvåningsfönster på framsidan och rombiska vindsfön-

10. Forsnäs 1:15
Tomta
Karta 12C 1h

ter på gavlarna.

Boningshus. Timrad manbyggnad i 1 1/2 våning med vitmålad lockpanel och plåttak. Huset byggdes ca 1850 och har kring sekelskiftet fått en glasveranda i två våningar med färgat glas. Enligt uppgift den enda i sitt slag i socknen men tyvärr i dåligt skick. Troligen tillkom samtidigt med verandan en tillbyggnad i norr. Denna del har fått opropotionerligt stora fönster vars övre rutor har samma färgade glas som verandan. Finna snickerier över och under samtliga fönster.

11. Forsnäs 1:33
Nola Gata
Karta 12C 1h

Boningshus. Timrad manbyggnad i två våningar från 1794 med faluröd lockpanel och tegeltak. Husets västra del tillbyggdes 1887. Storstugan har under en period tjänat som skolsal. Huset har i egentlig mening aldrig moderniserats utan gamla dörrar och decimeterhöga trösklar finns kvar. På andra våningen under tapeterna finns spår av schablonmålningar. Liten träveranda på södra sidans mitt. Begynnande förfall.

12. Granbäck 1:25
Där väst
Karta 12C 0h

Boningshus och loftbod. Timrad manbyggnad i två våningar från 1850 med faluröd lockpanel. Byggnaden genomgick 1950 en mycket varsam modernisering. Planlösningen är intakt liksom dörrar, trösklar (ca 2 dm höga) och spisar. I salen finns bevarat en målad schablonbård i taket liksom en målad halvmeterhög panel som löper runt rummet. Husets entré ligger mitt på södra långsidan och har ett par vackra glasdörrar från sekelskiftet. Från samma tid hör den smäckra träverandan. Bland de övriga byggnaderna, som tillsammans med manbygg-

13. Granbäck 1:26
Nygård
Karta 12C 0h

naden grupperar sig runt en fyrkantig gård, utmärker sig en knuttimrad loftbod. Denna har tyvärr klätts in med en slät faluröd träpanel och försetts med plåttak. Bortsett från detta har byggnaden förblivit intakt. Timret ligger bart på bodens baksida och här kan man se att loftboden har ett inskiftat golv av klivna stockar, en ålderdomlig konstruktionsdetalj.

Boningshus.Timrad manbyggnad i två våningar med faluröd locklistpanel och ockragula fönsteromfattningar. Huset byggdes 1867 och fick kring sekelskiftet en smärre träveranda, sparsamt försedd med snickarglädje.

14. Norra Granbäckstorp 1:2
Där nol
Karta 12C 0h

Boningshus. Timrad manbyggnad i två våningar med faluröd locklistpanel och tegeltak. Gavelröstena har timret synligt. Entrépartiet något förskjutet från mitten och med vitmålad farstukvist från sekelskiftet. Denna har ett vackert genombrutet lövsågningsmönster i trekantsgaveln. På nordvästra gaveln finns två överläktade blindfönster. Byggnaden ger ett ålderdomligt intryck utan att vara förfallen.

15. Norra Granbäckstorp 1:6
överkullen
Karta 12C 0h

Boningshus. Timrad manbyggnad i två våningar med faluröd lockpanel och brunt betongtegeltak. En vacker öppen veranda på östra långsidan. Tillbyggnaden på husets baksida av sent datum ligger väl dold från vägen.

16. Norra Granbäckstorp 1:7
Nytomta
Karta 12C 0h

Boningshus, drängstuga, härbre. ^{Timrad} manbyggnad i två våningar med plåttak. Huset som är ofärgat har endast panel (lockpanel) på framsidan. Entré med omålade dubbeldörrar av trä som öppnas inåt och stängs med

- hjälp av en tvärslå på insidan. De gamla smårutiga fönstren (8x8 rutor) sitter kvar. Framför ingången ligger en stor stenhäll. Bland ekonomibyggnaderna finns två timrade hus av intresse. En omålad drängstuga i en våning utan panel och med smårutiga fönster. Den andra byggnaden är ett härbre med laxade knutar och sticktak. Timret är ofärgat och saknar panel. Hela gården står öde och oanvänd och är starkt förfallen.
17. Södra Granbäckstorp 1:4
Karta 12C 0h
- Boningshus. Timrad manbyggnad i 1 1/2 våning med vit slät panel och tegeltak. Arbetad uddlist på vindskivorna och dekorativa fönsteromfattningar. Två små rombiska vindsfönster på gavlarna. I gavelspetsarna sitter små trekantiga fönster. I detta hus bodde riksdagsmannen Jan Magnusson, känd som författare till "Gräsmarks historia".
18. Södra Granbäckstorp 1:5
1:7, 1:9
Bråten
Karta 12C 0h
- Boningshus. Manbyggnad byggd av knubben teknik som annars är vanlig i ladugårdar. Huset är klädd med faluröd locklistpanel. Tillbyggnaden i väster tillkom 1914. Ytterligare tillbyggnader i öster, samtliga uppförda av bräder.
19. Södra Granbäckstorp 1:10
Amandas hus
Karta 12C 0h
- Boningshus. Timrat hus från 1800-talets slut med faluröd profilerad locklistpanel och tegeltak. Huset renoverades i början av 1920-talet i en nationalromantisk anda då bl.a. fönsterluckorna tillkom. I huset har hållits skola.
20. Hedås 1:30
Ekebo
Karta 12C 1h
- Boningshus. Timrad manbyggnad i 1 1/2 våning med faluröd lockpanel och tegeltak. Entrén mitt på södra långsidan har vita spegeldörrar med smårutat glas upptill. Dessa dörrar liksom den snickarglada ve-

21. Hult 1:2
Karta 11C 8h

randan hör till sekelskiftet.

Boningshus. Timrad 1 1/2 plans manbyggnad med gul träpanel, lagd på olika ledder. Byggnaden domineras av sin stora öppna veranda i två våningar där den övre delen är större än den undre. Båda verandavåningarna har ett profilerat trästaket men övre våningen har dessutom fått en rikare utsmyckning i snickarglädjestil. Huset är enligt uppgift byggt ca 1800 men dess nuvarande utseende bär sekelskiftesprägel. Huset är förfallet och marken runt omkring igenväxt. ^{Av} ekonomibygnaderna finns bara ett halvt raserat stall kvar.

22. Kymmen 1:20
Västerås
Karta 12C 1g

Arbetarbostad. Lång och låg timrad boningslänga i 1 1/2 våning med faluröd locklistpanel och tegeltak. Vita dekorativa snickerier runt samtliga fönster. Huset byggdes 1875 som tjänstebostad åt ingenjören på Högfors massafabrik. 1949 moderniserades huset då bl.a. verandorna på östra sidan tillkom. Ombyggdes samtidigt till tvåfamiljshus.

Kymmen 1:26, se nr 27

23. Kymmen 1:27
Kymsberg
Karta 12C 0g

Boningshus och magasin. Kymsberg var från början knuten till Högfors bruk. Mangårdsbyggnaden uppfördes 1917 som kopia av den nedbrunna. Det är en smal hög timmerbyggnad i två våningar med vit locklistpanel och tegeltak. Byggnaden karakteriseras av klassicerande detaljer. Mellan våningarna och runt huset löper ett våningsband. Knutlådor och pilastrar i avvikande färg. Entrén har dubbeldörrar som kröns av ett halvmåneformat fönster med dekorativ spröjs. På ömse sidor om dörren

står halvkolonner som via konsoler uppbär en liten balkong ovanför. En dubbeltrappa leder upp till ingången. Framför entrépartiet finns en rundel med ett vårdträd. Bland ekonomibygnaderna noterar man den stora timrade magasinsbyggnaden i två våningar. Byggnaden är faluröd och saknar panel. Små tjärade luckor med vita omfattningar löper symmetriskt i två rader. Magasinet byggdes troligen i samband med att första herrgårdsbyggnaden uppfördes på 1760-talet. Taket har antagligen höjts och byggts om under senare tid. Storslagen utsikt i väster över sjön Kymmen.

24. Kymstad 1:22
Borra
Karta 11C 9h

Magasin.Timrad faluröd magasinsbyggnad i 1 1/2 våning med plåttak. Har vackra halv-våningsfönster med krysspröjs. Samtliga fönster har vita omfattningar som skär över varandra i hörnen. Alderdomlig dubbeldörr som öppnas inåt och som stängs inifrån med hjälp av en tvärslå. Vacker dörromfattning i empirestil. Magasinet hörde till ett nu rivet boningshus i vilken en lanthandel var inrymd. Denna byggnad revs 1956 till förmån för en modernare bostad.

25. Kymstad 1:53
"Lärvilla"
Karta 11C 9h

F.d. Lärarbostad. Faluröd trävilla i 1 1/2 plan med tegelklätt brutet tak. Halvmåneformade vindsfönster och vitmålade knutar med pilasterutformning. Socknen har haft flera lärarbostäder av den här typen men denna hör till de mer oförändrade.

26. Kärr 1:5
Högås
Karta 12C 1h

Boningshus. Timrad manbyggnad i 1 1/2 våning med vit lockpanel och grönt plåttak. Kring sekelskiftet tillkom en tillbyggnad i två våningar på den främre långsidans mitt, vars nedre del är glasad. Tillbyggnaden är klädd med vit stående pärlspont

och stående slät panel. Har vackra gläsade dörrar från samma tid. Husets fönster är oproportionerligt höga och har antagligen satts in samtidigt med att tillbyggnaden gjordes. Framför huset finns en blomsterrundel. Under en längre tid drevs kafé i huset. Detta lades ned 1940.

27. Kymmen 1:26
Karta 12C 1g

Boningshus, visthusbod. Manbyggnad i 1 1/2 plan med stående locklistpanel, faluröd, tegeltak, liten enkel veranda. Gott exempel på ett anspråkslöst bostadshus från början av 1900-talet. Äldre typ av bod med timrade väggar, mångåstak samt liten gavelöppning. Boden är rödmålad och saknar panel. Torvtäckt tak. En hög träram bildar sockel för boden.

28. Linnan 1:11
Karta 12C 1h

Boningshus. Delvis timrad manbyggnad i två våningar från 1906 med gul stående pärlspont och tegeltak. Gavelröstena har schweizerkryss och på östra kortsidan finns en veranda med bågformiga öppningar. En tidstypisk byggnad trots att två fönster är utbytta.

29. Långjohanstorp 1:3A
Fallhagen
Karta 11C 7g

Hela gården. Delvis förfallen gård med boningshus, ladugård och bod. Samtliga byggnader är timrade och ofärgade. Boden som troligen är äldst är en hög, smal timrad byggnad med ingång på gaveln. Den saknar till skillnad från de två andra skyddande panel. Bostadshuset har locklistpanel och en enkel veranda. Ladugården har kvar sitt sticktak, och är för övrigt klädd med stående slät panel. Har fina dörrbeslag. Gårdstunet är igenväxt.

Långjohanstorp 1:6, se nr 73

30. Långjohanstorp 1:15

Där väst

Karta 11C 7h

Boningshus. Timrad manbyggnad i 1 1/2 våning med faluröd locklistpanel och tegeltak. Två små rombiska fönster på gav-larnas övre del. Enkel träveranda och frontespis. Huset är byggt 1911. Flera av ekonomibyggnaderna är äldre. Gården ligger högt med vid utsikt, ett typiskt läge för den äldre finnbebyggelsen.

31. Magneberg 1:1

Gräsmarks hembygdsgård

Karta 12C 0h

Hembygdsgård. Hembygdsgårdens byggnader är samtliga ditflyttade från olika platser inom socknen. Redan från början avsåg man att spegla socknens båda kulturer d.v.s svenskbygden och finnbygden. I samlingen finns: Timrad rökstuga (med svenskstuga), med mångåstak, från Rintetorp nära norska gränsen. Timrat omålat boningshus flyttat från Humsjön, med lockpanel och skiffertak. Huset har mångåstak och är från 1700-talets slut. Timrad svenskstuga, Asphagstugan, byggd 1832 med omålad lockpanel och skiffer-tak. Timrad loge, ofärgad och utan panel, har mångåstak med farj. Timrad kölna utan panel och färg med farjtak och med liten ålderdomlig ingång på ena gaveln. Timrad bastu utan panel och färg med farjtak. Timrad vishusbod utan panel och färg med farjtak, flyttad från Tiskaretjärn. Timrad stalllänga med svalgång från slutet av 1700-talet, saknar panel och färg. Flyttad från Granbäckstorp.

32. Västra Näs 14B/

N. Västerrottna 1:49

Östra Söderlidstorp

Karta 11C 9g

Boningshus. Timrad manbyggnad i 1 våning med faluröd locklistpanel och plåttak. Veranda på södra sidan. Tämligen orört interiört, senaste moderniseringen var 1908. Liten till byggnad i norr med toalett och bad. Gården ligger mycket högt med vid utsikt i öster, ett typiskt läge för den gamla finnbebyggelsen.

33. Västra Näs 1:35
Näs
Karta 11C 8h

Boningshus.Tvåvånings timrad manbyggnad från 1852 med faluröd lockpanel och betongtegeltak. Fönsteröverstyckena bärs upp av fint snidade konsoler. En öppen veranda i två våningar av enkel stakettyp. Skönhetsfläckar är två perspektivfönster i norr och öst samt ytterdörrarna på främre långsidan. Gården har ett vackert läge i Rottnans dalgång med utsikt över sjön.

34. N.Västerrottna 1:38, 62
Krokbäcken
Karta 11C 8h

Hela gården. Timrad manbyggnad i 1 1/2 våning med vit locklistpanel och eternittak. Huset har flera fina detaljer t.ex. snidade konsoler som bär upp fönstrens överstycken. Gavelfönster med spröjs i form av gotiska spetsbågar. Söder om boningshuset ligger som en självständig enhet stall och ladugård. Dessa tre delvis timrade byggnader är ihopbyggda i vinkel så att en gård bildas där östra sidan ligger fri. Byggnaderna har faluröd lockpanel och plåttak. Denna anläggning, som utgör en mycket vacker miljö, ramas in med hjälp av stora lövträd och en låg häck. I en tillbyggnad till boningshuset har det varit lanthandel. I huset har post och telegraf varit inrymd.

35. Västra Näs 1:51
Jaal i Näs
Karta 11C 8h

Boningshus, stall, härbre. Timrad manbyggnad i två våningar med faluröd lockpanel och plåttak. Enligt uppgift är huset byggt under slutet av 1700-talet. Nya smårutiga fönster (8x8 rutor) har satts in. Fönsteromfattningar saknas liksom vitmålade detaljer som annars är karakteristiskt för dessa hus. Timrat falurött härbre utan panel och med papptak. Timrad stallänga med svalgång och spåntak, kluvna golvstockar och mångåstak. Vissa detaljer på husen drar ner helhetsintrycket varför det är med viss tvekan som fastigheten tagits med i förteckningen.

36. Ragvaldstjärn 1:2
Där sör
Karta 12C 0g

Boningshus och magasin. Timrad manbyggnad i 1 1/2 våning med gul locklistpanel och plåttak. Frontespis och enkel träveranda på sydsidan. Profilerade vindskivor. Huset är enligt uppgift byggt ca 1850 men påverkat av senare moderniseringar. Bland ekonomibyggnaderna finns ett timrat magasin med laxade knutar. Falurött utan panel och

37. Ragvaldstjärn 1:4
Udden
Karta 12C 0g

med plåttak.

Boningshus. Timrad manbyggnad i 1 våning med faluröd locklistpanel och tegeltak. Står på vacker stenfoot. Dubbeldörrar, krönt med ljusgaller, på södra långsidans mitt. Öppet tun framför huset. Vacker utsikt över sjön Kymmen i norr.

38. Ragvaldstjärn 1:8B
Humsjöbacken
Karta 11C 9g

Hela gården. Timrad manbyggnad i 1 våning med lockpanel och plåttak. Liten inbyggd farstukvist på sydsidan. Fönsteröverstycken i form av en trekantsgavel. Välbevarande ekonomibygnader, delvis i timmer. Speciellt ladan, som är timrad och utan panel, är i fint skick. Har mångåstak med spån. Gården ligger på en liten höjd med öppen mark mot Humsjön. Vid tilläggsisolering har panelen brunlaserats och fönstren ej flyttats ut.

39. Sandnäs 3:6
Sannäs
Karta 11C 9h

Hela gården. Timrad större manbyggnad i 1 1/2 våning med faluröd lockpanel och enkupigt taktegel. Profilerade fönsteröverstycken. Byggnadens mittparti sägs vara från 1600-talets slut. Huset påbyggt i både öster och väster under 1700-1800-talet. En veranda på sydsidans mitt från 1920-talet. Liten timrad sommarladugård, flyttad från Östmark, med mångåstak täckt med eternit. Timrad faluröd magasinsbyggnad utan panel och med vällingklocka på taket; rikt utsmyckade fönsteromfattningar. Delvis timrad stallbyggnad och ladugård, den förra med överbyggt portlider. Vid Rottnens strand står en timrad f.d. bastu som fått en tillbyggnad utmed norra långsidan.

40. Sandviken 1:27
Nytomta
Karta 11C 8h

Boningshus. Timrad manbyggnad i två våningar med faluröd lockpanel och tegeltak. Husets

baksida liksom övre södra gavel saknar panel. Halvmåneformade vindsfönster på gavlarna. Entrépartiet har fått en ej helt lämplig utformning.

Gården ligger högt med vidsträckt utsikt i öster över sjön Rottnen.

41. Storvallen 1:2
Karta 12C 0i

Boningshus. Timrad manbyggnad i 1 1/2 våning med faluröd lock- och locklistpanel. På framsidan finns halvåningsfönster med vacker krysspröjs. En enkel träveranda på västsidans mitt. Dubbeldörrar av sekelskiftestyp. Gården ligger mycket högt och utsikten i väster är i särklass den mest storslagna i socknen.

42. Sälsjön 1:35
Backhagen
Karta 11C 6h

Boningshus. Timrad omålad manbyggnad, enligt uppgift hitflyttad 1844. Stugan saknar panel utom på ena gaveln och har nyligen fått nytt sticktak. Fönsteromfattningar och veranda är tillägg från sekelskiftet. Stugan ligger på en liten höjd med utsikt över Sälsjön. Framför huset växer en stor rönn, "finnarnas vårdträd".

43. Timbonäs 1:33A
Simonstorp
Karta 12C 1e

Boningshus, visthusbod, ladugård. Timrad manbyggnad i två våningar med faluröd lockpanel och tegeltak. Liten inbyggd veranda på sydsidans mitt. En senare tillbyggnad på västra gaveln. Timrad visthusbod med mångåstak, delvis klädd med faluröd slät panel. Boden står på kragstolpar. Stor ladugårdsbyggnad, delvis timrad, med faluröd lockpanel. På vissa partiet ligger timret bart. Står på en hög vacker stengrund.

44. Timbonäs 1:134
Norra Tvällen
Karta 12C 2e

Härbre. Timrat omålat härbre i två våningar utan panel, med plåttak. Härbret är orört och välbevarat och har årtalet 1833 inristat i en stock. Gården har flera timrade

- ekonomibyggnader av ålderdomligt slag, t.ex. timrad loge med mångåstak. Två små byggnader, bastu och smedja, är båda till hälften nerrasade. Dessa är timrade och delvis uppbyggda med rundtimmer.
45. Tiskaretjärn 1:2
Där sör
Karta 11C 9f
Boningshus och bod. Timrad manbyggnad i två våningar med faluröd locklistpanel och skiffertak. Bland ekonomibyggnaderna noteras en timrad bod av ovanligt stora mått, målade med falurött och utan panel. Mångåstak. Boden står på kragstolpar.
46. Uddheden 1:4
Öst i gården
Karta 12C 0h
Boningshus. Timrad manbyggnad i 1 1/2 våning med faluröd lockpanel och plåttak. En öppen, enkel veranda på södra långsidan. Halvmåneformade vindsfönster i form av trekantsgavlar. Tämligen orört interiört. Till gården hör fina timrade ekonomibyggnader. Samtliga byggnader är i behov av snar reparation.
47. Uddheden 1:8
Nygård
Karta 12C 0h
Boningshus. Timrad manbyggnad från 1870 i två våningar med faluröd lockpanel och plåttak.
48. Uddheden 1:9
Där öst
Karta 12C 0h
Boningshus. Timrad manbyggnad i 1 1/2 våning från 1870 med faluröd locklistpanel och enkupigt taktegel. Två halvmåneformade halvåningsfönster på främre långsidan. Veranda från 1931.
49. Uddheden 1:15
Ängen
Karta 12C 0h
Härbre och sommarladugård. Timrat härbre, ofärgat och utan panel, med plåttak. Är bevarat i oförändrat skick. Timrad sommarladugård, ofärgad och utan panel. Åstak klätt med plåt.

50. Uddheden 1:20
Noligårn
Karta 12C 0h
- Boningshus. Timrad manbyggnad i två våningar från 1879 med faluröd locklistpanel och tegeltak. Entré med litet skärmtak på ena långsidan, något förskjutet från mitten. Har varit gästgiveri och skjutsställe. Huset ger ett hyggligt helhetsintryck men är hårt renoverat med några diskutabla inslag.
51. Uddheden 1:26
Gräsmarks kyrka
Karta 12C 0h
- Kyrka. Kyrkan, som ligger naturskönt på en udde i Lillsjön, uppfördes 1738 i sten och ersatte då en äldre träkyrka. Kyrkan är vitmålad med hörnband och strålornament kring fönstren i rött. Sakristian tillbyggdes 1772. Orgelläktarens bilder samt takmålningar utfördes 1770 av kyrkomålaren Eric Jonaeus. På kyrkogården finns ett smitt gravkors över socknens legendariske spelman "Lomjansgutten".
52. Uddheden 1:47
Hea
Karta 12C 0h
- Boningshus. Timrad manbyggnad i två våningar från 1870 med vit locklistpanel och rött betongtegel. Klassicerande gavlar och frontespis. Mitt på framsidan en dubbelveranda med vita trästaket. Affärsverksamhet i huset fram till 1913. Mellan åren 1939 och 1978 användes huset som pensionat. Under denna tid tillkom tillbyggnaden i väster som rymmer en matsal. Framför huset finns en damm och utmed vägen i öster en allé.
53. Uddheden I:161
Uddemostrand
Karta 12C 0h
- Boningshus. Timrad manbyggnad i 1 1/2 våning från 1898 med vit pärlspontpanel och tegeltak. Fint arbetad taklist på gavlarnas och frontespisens vindskivor. Ca 1970 öppnade ägarna en servering i huset och en illa anpassad veranda tillkom utmed en stor del av södra långsidan. Bortsett från detta tillskott är huset ett fint och välbevarat exempel på sekelskiftets byggnads-

stil. Gräsmatta ner mot Lillsjön med uteservering. Fin utsikt över sjön mot kyrkan.

54. Ulvsjön 1:3
Övre Ulvsjön
Karta 11C 8f

Boningshus och ladugård. Timrad manbyggnad i 1 1/2 våning från slutet av 1800-talet, faluröd lockpanel, tegeltak. Skogsarbetarbostad, typisk för de bolagsägda bostäderna i socknen. En välbevarad faluröd ladugårdsbyggnad på hög stenfot hör till gården. Den är timrad och saknar till största delen panel. Dess norra del är uppbyggd av bräder. Trots att gården står obebodd är båda byggnaderna i gott skick.

55. Västanå 1:3
Gärdet
Karta 12C 0h

Boningshus. Manbyggnad från 1929 i 1 1/2 våning. Klädd med gul locklistpanel och med tegeltak. Frontespis både på öst- och västsidan där den senare har balkong med järnräcke. Under denna finns en öppen veranda. Interiört är huset orört sedan det byggdes, både tapeter och originella inredningsdetaljer finns kvar. Gavlarnas knutbräder utformade som pilastrar.

56. Västanå 1:4
Där fram
Karta 12C 0h

Boningshus. Timrad manbyggnad i 1 1/2 våning från 1921 med faluröd locklistpanel och tegeltak. Frontespis på både fram- och baksidan. Liten träveranda på västra långsidans mitt.

57. N Västerrottna 1:13
Nola dal'n
Karta 11C 8h

Boningshus. Timrad tvåvånings manbyggnad med gul locklistpanel och rödglaserat tegeltak. Huset är byggt 1929 och anslute förutom färgen till dem gamla lokala byggnadstraditionen. Öppen dubbelveranda med vitt trästaket på västra långsidans mitt.

58. N Västerrottna 1:14
Sme-gäle
Karta 11C 8i

Boningshus. Timrad manbyggnad i två våningar med faluröd lockpanel och skiffer-tak. Fint arbetad taklist på gavlarnas vindskivor. Veranda från 1920-talet. Glasade dubbeldörrar av sekelskiftestyp. Huset är enligt uppgift byggt 1830 och står numera tomt sedan ett nytt bostads-hus byggdes 1967.

N Västerrottna 1:38, se nr 34

59. N Västerrottna 1:69
Karlslund
Karta 11C 8h

Boningshus. Timrad f.d. manbyggnad i två våningar från 1850-talet med skiffertak. Huset saknar panel och man kan se spår av gammal falu rödfärg. Huset är i stort oförändrat både exteriört och interiört. Verandan är troligen från 1920-talet. Hu-set obebott sedan 1954 då en modern villa byggdes strax intill.

60. N Västerrottna 1:72
Håkan-Janssätern
Karta 11C 8h

Säter. Sätervall med stuga och lada. Sä-terstugan timrad i en våning, omålad, plåttak, gavelingång. Uthuset delvis tim-rat, delvis av bräder på regelverk, omå-lat, plåttak. Öppen, hävdad vall.

61. S Västerrottna 1:4
Nolistuga
Karta 11C 8i

Boningshus. Timrad manbyggnad i 1 1/2 vå-ning från 1914 med vit panel på olika led-der och tegeltak. Inbyggda verandor i två våningar på både öst- och västsidan. Halv-våningsfönster på långsidorna. Ett bra ex-empel på ett bostadshus i villastil från början av 1900-talet.

S Västerrottna 1:11, se nr 74

S Västerrottna 1:19, se nr 68

62. S Västerrottna 1:43
Höglunda
Karta 11C 7h
- Boningshus och f.d. affärsbyggnad. Timrad manbyggnad från 1885 i 1 1/2 våning med vit locklistpanel. Halvåningsfönster på långsidorna med dekorativ spröjs. Störande tillbyggnad på baksidan. Timrad f.d. affärsbyggnad med faluröd locklistpanel och plåttak. Inåtgående dubbeldörrar på främre långsidan. Tillbyggnad på baksidan med ytterligare en ingång. Båda entréerna krönta med överstycken av "tårtpappersmodell". Arbetade taklister.
63. S Västerrottna 1:81
Månggården
Karta 11C 7i
- Boningshus. Timrad manbyggnad i två våningar från 1858 med faluröd lockpanel och skiffertak. Liten veranda med vacker genombruten lövsågningsdekor.
64. S Västerrottna 1:91
Vallen
Karta 11C 8i
- Boningshus och lillstuga. Timrad manbyggnad i två våningar från 1800-talets mitt med faluröd lockpanel och tegeltak. Entré med liten veranda på östra långsidan. Huset är fint renoverat men badrumsfönstret och förstorat köksfönster är skönhetsfläckar. Rödmålad, timrad lillstuga med tegeltak. Gården ligger vackert intill sjön Rottnen.
65. Norra Ängen 1:7
Däropp
Karta 11C 8g
- Boningshus. Timrad manbyggnad i en våning från ca 1880 med faluröd locklistpanel och eternittak. Gården ligger högt med vid utsikt, ett typiskt läge för den gamla finnbebyggelsen.
- Norra Ängen 1:21, se nr 67
66. Norra Ängen 1:25
Västtomta
Karta 11C 8g
- Boningshus. Timrad manbyggnad i en våning med faluröd locklistpanel och plåttak. Mångåstak med hängrännor av trä. Fönstren krönta med överstycken i form av en trekantsgavel. Inbyggd veranda på nordvästra långsidan och öppen veranda på andra lång-

67. Norra Ängen 1:21
Där nol
Karta 11C 9g

sidan. Den senare har dubbla spegeldörrar från tidigt 1900-tal. Gården ligger högt med vid utsikt, ett typiskt läge för den gamla finnbebyggelsen.

Boningshus. Timrad manbyggnad i två våningar från slutet av 1800-talet med faluröd locklistpanel och plåttak. Veranda från 1920-talet på södra långsidans mitt. Gården ligger högt med vid utsikt, ett typiskt läge för den gamla finnbebyggelsen

68. Södra Västerrottna 1:19
Norra Gräshöjden
Karta 11C 8g

Boningshus. Timrad manbyggnad i en våning från 1870-talet med faluröd locklistpanel och tegeltak. Huset står på en vacker sten fot.

69. Södra Ängen 1:21
Grindbacken
Karta 11C 8g

Boningshus. Timrad manbyggnad i 1 1/2 våning från 1933 med faluröd locklistpanel och tegeltak. Frontespis och öppen veranda på sydsidan. Ett fint exempel på 1930-talets nya typhusritade jordbruksbostäder som var en slags motsvarighet till tätorternas "egna hem". Gården ligger högt med storslagen utsikt över Ängsjön.

70. Södra Ängen 1:22
Nystuga
Karta 11C 8g

Boningshus. Timrad manbyggnad i två våningar från 1863 med faluröd lockpanel och plåttak. Veranda från 1920-talet. Gården ligger högt med vid utsikt, ett typiskt läge för den gamla finnbebyggelsen.

71. Södra Ängen 1:25
Karta 11C 8g

Missionshus. Timrad byggnad i en våning med faluröd locklistpanel och eternittak.

72. Norra Bråne 1:3A
Aspa
Karta 12C 1h

Boningshus. Timrad manbyggnad i 1 1/2 våning. Vitmålad lockpanel. Frontespis på vardera långsidan. Tvåkupigt taktegel. Till det yttre tämligen orört förutom en mindre tillbyggnad på ena gaveln. Ett bra

exempel på det slutande 1800-talets bostadshus på landet.

73. Långjohanstorp 1:6
Brattsättern
Karta 11C 7h

Boningshus. Timrad tvåvånings manbyggnad med faluröd lockpanel och tegeltak. Veranda på ena långsidan. Senare upptagen separat ingång på baksidan.

74. S Västerrottna 1:11
Hågen
Karta 11C 7h

Boningshus. Timrad tvåvånings manbyggnad med faluröd lockpanel och skiffertak. Enligt uppgift byggd på 1830-talet. I salen på övre våningen en förmämlig svit dalmålningar av Kers Erik Jönsson, daterad 1839.